

ВЕНЕЦИЈА И САНДАЉ ХРАНИЋ У ЊЕГОВОМ ШИРЕЊУ ПО ПРИМОРЈУ ПОЧЕВ ОД ХЕРЦЕГ-НОВОГ

Већ од самог почетка XIV века спуштање ка мору босанске државе показивало је степен њене снаге у процесу еманциповања. Њена властела је још више хранила на обале Јадрана, као да је ту налазила не само врело свог даљег јачања него и полазну основу за своје осамостаљивање у односу на централну државну власт. Та слабост Босанаца према морским ширинама може се тумачити једино утицајем приморских привредних центара на привредно-друштвену, а потом и политичку стварност Босне и Херцеговине у средњем веку.¹ Свесћу о важности морских лука и занатско-мануфактурних средишта, не само што су босански владари настојали да добу у посед већ афирмисаних градова, него су настајала и нова варошка насеља. Најбољи пример за то је подизање града Св. Стефана или Новог, данашњег Херцег-Новог.

Господари тога града не само што су желели да се ослободе дубровачког привредног посредништва, него су се трудили да из Новог, као базе, крену у даља освајања Боке и јужног приморја. За ту тенденцију најбољи је пример Сандаљ Хранић Косача својом упорном борбом током скоро целе четврти столећа да најпре наметне финансијске обавезе, привредно и политички стегне Котор, а потом га, у потпуности, подреди пуној својој власти. Пре него што је искусио сву тежину таквог завојевања, он је привремено владао и Будвом, на почетку зетског приморја.

У том свом настојању делатни и вешти Косача није могао очекивати подршку Дубровчана, јер су они били изразити противници босанском јачању на морској обали и стално су и сами тежили да себи приближе осамљени Котор. Уосталом, Дубров-

¹ О томе види: Б. Храбак, Утицај приморских привредних центара на друштвено-економску историју Босне и Херцеговине у средњем веку, Преглед (Сарајево), бр. 5/1953, 382—5.

ник није могао бити прави партнер у једној активној политици у Боки Которској, јер није располагао ратним бродовљем, потребним за стезање Котора са мора. Правни савезник могла је бити само Млетачка Република, која је била посебно погодна као заштитница, јер дуго сама није била довољно заинтересована да преузме власт у Котору, мада је, управо, од последњих година XIV века започела са својом експанзијом од Боке ка Албанији. Због тога је Сандаљево пријатељство са Јадранском велесилом коришћено управо за јачање на морском жалу, од Новог на југ. Кад су Млечани 1420. године, ипак преузели Котор, односи Сандаљева са Венецијом дуго су се вртели око тог преузимања.

Овај прилог написан је на основу раније (Љубићеве *Листине*) и ту скоро објављене млетачке грађе (Валентијева *Acta Albaniae veneta*). Дубровачка присутност у Сандаљевој експанзији остављена је по страни, те нису коришћени дубровачки архивски фондови.

Оснивач града Светог Стефана, краљ Твртко I, добро је живео са Венецијом, чак и у осетљивом питању одржавања наоружаних бродова у Јадрану. Зна се да је после косовске битке, почетком јула 1389. године, један његов изасланик боравио у граду св. Марка, где је радио и на опремању Тврткових лађа у млетачком арсеналу. Сињорија није правила сметње босанској флотили, али није пристава да млетачке наоружане галије испрате босанске пловне објекте, који су се, због своје малобројности, плашили гусара.² Треба претпоставити да су ти бродови били стационирани у најзначајнијој Твртковој луци Херцег-Новом.

Већ је краљ Твртко I у Новом видео могућности за наступ ка Котору. С друге стране, Сјоторина, на чијем је подручју изграђено ново упориште, значила је управо кључ за земље Балшића који су још увек и сами били похлепни за Котором. Нови је, дакле, значно и искључење такманца око Котора са јужне, зетске стране. Котор је прешао у Тврткове руке 1385. године, кад је босански краљ, који се спустио у приморје, дао млетачким трговцима све повластице које су ови имали у Котору за време ранијих владара.³

Стварање босанске монархије и даљи напредак двеју нових лука, Новог и Бриштаника, заустављени су за неко време

² С. Љубић, *Листине о одношајих између Јужнога Славенства и Млетачке Републике IV*, Загреб, 268; В. Боровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 329. — Твртко I није био први јужнословенски владар који је Републици дозволио држање наоружаних бродова; 1369. године били су то Балшићи (*Листине IV*, 4).

³ Н. Ђорић, *Град Котор до год. 1420, с особитим обзиром на босанску превласт (1385—1420)*, Стара Градишка с. в., 21, 28, 29, 24—25.

збивањима насталим после Тврткове смрти (марта 1391). Између многобројне властеле, која је дигла главу у настојању да се политички ојача, за Нови је најзначајнија личност био Сандаљ Хранић, синовац познатог босанског војсковође Влатка Вуковића из братства Косача (умрог средином 1392). Сандаљ је био у поседу Новог почетком 1395. године,⁴ а Будву је заузео годину дана касније.⁵ Он је тада укљештио Котор и присилио га на плаћање трибута, с обзиром да је солане Котора могао лако преузети. Априла 1397. године Сандаљ се налазио у доњем делу Грбаљског поља или можда и на самој Превлаци; ту се вероватно бавио у вези с оснивањем солане у Суторини, под Херцег-Новим. Сандаљ је за робу, коју је купио од једног Млечанина, трговца у Котору, овоме препустио да дуг наплати из соли которске општине која је одређеним делом припала њему, Сандаљу. Тај данак је Котор плаћао Сандаљу и касније (1403, 1411, 1413).⁶ Сандаљ је први пут претио Котору већ 1396. године, показавши, после заузећа Новог, претензије и на Котор. Следеће године већ је основао слашницу у Суторини, код Новог.⁷

Сандаљ Хранић је активно ушао у акциони круг Млетачке Републике својим избором за млетачког грађанина. То је било 22. јула 1396. године, кад су он и његови наследници примљени за грађане како у Венецији тако и изван ње.⁸ И следеће године Сандаљ је имао посла са Венецијанцима, приватним потражњоцима. Као наследник у Будви (1396—98) Радича Црнојевића (погинулог априла 1396), Сандаљ је био обавезан да плати одштету на неку плачку извршену под Будвом у доба Радича; један Млечанин, као пуномоћник једног другог свог суграђанина, био је маја 1397. године овлашћен у Котору да од Сандаља и његове жене Јелене прими сав новац у вези с поменутиим пленом.⁹

У борби између Хрвоја и даалматинских градова (иза којих се налазила Сињорија) Сандаљ се, у пратњи босанског краља Остоје, средином 1402. године, налазио на доњој Цетини. Како су Босанци могли бити врло опасни непријатељи, млетачка страна је изразила неутралност, која није била начелна него изазва-

⁴ J. Radonić, *Der Grossvoivode von Bosnien Sandalj Hrančić-Kosača*, Archiv für slavische Philologie XIX, Wien 1897, 388; Н. Ђорђећ, и. д., 44.

⁵ К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1952, 333; С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 178.

⁶ А. Стјепчевић — Р. Ковијанић, *Хранићи Косаче у которским споменицима*, *Историјски часопис V*, Београд 1955, 311—12.

⁷ Н. Ђорђећ и. д., 47.

⁸ *Acta Albaniae veneta saeculorum XIV et XV*, Josephi Valentini labore scripta, Tomus III, München s. a. (у даљем тексту: ААВ), 9—10, № 638; *Листине IV* (1879), 378—79; *Историја Црне Горе*, књ. II, св. 2, Титоград 1970, 65—66.

⁹ А. Стјепчевић — Р. Ковијанић, и. д., 313.

на страхом.¹⁰ Године 1404. Сандаљ Хранић прикључио се Хрвоју и његовој опозицији краљу Остоји у вези с давањем широких трговинских повластица Млечанима; међу сведоцима повеље од 22. априла 1404. године нема војводе Хрвоја ни Сандаља, мада су се уз краља нашли и неки његови скорашњи непријатељи из редова властеле.¹¹ Почетком 1403. године Сандаљ је поново отворио солила у Суторини, те је опет дошао до заплета; Котор је пришао Дубровнику, јер су купци соли, уместо у Котор, свраћали у Суторину.¹²

Априла 1405. године Нови је постао доста значајан у вези са млетачком политиком јужно од Неретве. Супракарник галије Никола Барбадиго боравио је у Новом. По налогу своје владе предао је писмо кастелану града. Овај, прочитавши писмо, поручио је да треба јавити млетачким амбасадорима, који су се налазили у Љешу, да што брже дођу у Нови и конферишу са Сандаљем. Пошто је Сандаљ био спреман да помогне да Скадар и Дриваст дођу у млетачке руке, њему је требало дати поред 1.000 дуката провизије још једнократну годишњу провизију до своте од 3.000 златника из касе венецијанске општине. У ту сврху је провидурима Скадра заиста послато 1.000 дуката.¹³ Септембра исте године, кад су иницијативу према преузимању Скадра од Балшића показали босански краљ и магнат Хрвоје Вукчић, Венеција је поклицарима ових (13. септембра 1405) одговорила да не жели да се меша у питање Котора; за Сандаља је Сињорија рекла да га сматра пријатељем, али док живи Бурђа Стратимировић, Венеција жели да и с њим живи у љубави; у граду на лагунама није се хтело да грешком Сињорије дође до неке новштине која би повредила интересе не само Бурђа него и његове супруге и сина Балше. Ако би Млечани изашли из Улицња, Бара и Будве, потрудили би се да то учине тако да одлазак конвенира Сандаљу. Иначе, Сињорија је одговорила да је она била позвана да посредује код Балше Стратимировића и Бурђеве удовице, да држи поменута места ратном срећом и да ипак намјерава да их задржи као сопствено подручје.¹⁴

Јуна 1406. године, међутим, на интервенцију угарско-хрватског краља Ладислава и војводе Хрвоја, саопштено је у Венецији њиховим посланствима, да Сињорија намерава да Сандаљу преда посједе које је узела од госпође Јелене и њеног сина Бал-

¹⁰ Старице ЈАЗУ XXXIX, 183—9; Ф. Рачки, Рад ЈАЗУ IV, 45—6; В. Боровић, Хисторија, 358.

¹¹ J. Gelcich — L. Thallóczy, *Diplomatarium reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest, MTA, 1887, 159; В. Боровић, Хисторија, 386; С. Ђирковић, Историја, 203.

¹² Ј. Радошић, и. д., 394—5; Н. Борић, и. д., 53.

¹³ ААВ III, 467, № 1121 од 7. V 1405; Листине V (1675), 57 (нешто скраћени текст); Н. Борић, и. д., 61.

¹⁴ ААВ III, 482—3, № 1141 од 13. IX 1405; Листине V, 63—4.

ше. Угарски аргуменат је био да је ријеч о областима које су принадале јурисдикцији угарског краља, а Саудаљ је његов клетвеник. Сињорија је код пачелне изјаве учинила и једну ограду — да ће задржати Улцињ и оно што јој је некад припало. Сутрадан су оба изасланика учинила реплику која се састојала у томе да се Саудаљу призна и Будва, с обзиром на то да је већ био господар тога града. Уз Будву, требало му је препустити и три-четири села која су се сматрала подручјем Котора. Млечани нису желели да олмах дају одређен одговор, него су настојали да сазнају што ће их извести покласар, који је био упућен османлијском султану, као и то како ће реаговати деспот Србије и госпођа Мара, која је такође од Венеције тражила та места.¹⁵

У вези с Котором, интереси Саудаља и Венеције били су супротни. Због збињања у Албанији млетачки трговци су у оно доба прсплавили Бокву Которску, где су, у Котору већ извесно време уживали ванредне привилегије, као ни на једном другом месту. Под утицајем тих трговаца Млетачка Република је у Котору стицала симпатије и у редовима племства подстицала је образовање странке која је живо радила на томе да се Котор стави под окриље Сињорије. Због таквих расположења Которани нису били вољни прихватити покровитељство Саудаља и признати га својим господарем.¹⁶ Саудаљ је морао бити свестан тог млетачког утицаја, тим пре што су которски грађани тражили једног млетачког нобила за свог градоначелника.¹⁷

За време млетачког рата са Балшом Страцимировићем Саудаљ је тежио да дође бар до поновног посела Будве. Млечани су знали да Босанци неће моћи применити никакву силу против њих. Штавише, приликом напада угарског краља Сигисмунда (1407), притиснуте босанске велможе трудиле су се да у Републици стекну поуздаоног савезника. Кошцем 1407. године краљ Твртко II и још нека господа молили су Сињорију да прими међу своје грађане Саудаља и још двојицу феудалаца. Кад је Саудаљ поново за себе тражио Будву и Бар, нудио је Млечанима савез; Република му је одговорила: да је спремна да му уступи Будву са соланама, ако Саудаљ за пет мјесеци умири Зету, протера Балшу а господаре Горње Зете примора да се не мешају у венецијанску интересну сферу и јамчи безбедност њених посела у Зети. У Венецији се држало да попућени савез не би могао имати правог смисла, не само што услови нису били много привлачни, него и зато што

¹⁵ ДАВ III, 534—5, № 1198 и 535—6, № 1199; Листине V, 78—9 и 80—1. — Питање Бара покретало је од војводе Хрвоја и Саудаља и децембра 1407 (ДАВ V, 93, № 1316; Листине V, 107).

¹⁶ G. Gelcich, *La Zedda e la dinastia dei Balšidi*, Spalato 1899, 253.

¹⁷ Н. Борих, и. д., 66—67.

су Босну и њену властелу чекали тешки данн. За Сандаља се безуспешно у граду св. Марка заузимао и краљ Ладислав.¹⁸

Један аутор налази да су се божански посланици у Венецији „вратили некадашњем Остојином плану о уступању неких места као лука за млетачке трговце. Чак је тражење зетских градова за Сандаља добило нову далеко прихватљивију форму. Сандаљ је, наиме, предложено такву поголбу да му се предају Будва и Бар да у њима држи војску и да би онда штитио све млетачке поседе [...] Као што се много пута дешавало, Венеција је прихватила понуђене предлоге у таквом облику да су они битно изменили смисао [...] Венецијанци су просто обрнули формулу и место активне подршке Босни у случају напада, ставили растегљиву и знатно мање корисну о уздржавању од помагања њеног непријатеља [...] О овом су настављени преговори са Сандаљем и постигнут је споразум под условом да Сандаљ добије ипак Будву, солане у Грбљу и Бар. Али, пошто су управо то била спорна места у сукобу с Балшом III, Венеција се колебала да ли да их се одрекне склапајући мир с Балшом или да их препусти Сандаљу ако „распе“ Балшу. Пошто је друга варијанта ове алтернативе била несигурнија, склопљен је мир с Балшом.”¹⁹

¹⁸ ААВ V, 93—98, № 1317; Листине V, 107—10; В. Боровић, Хисторија, 398.

¹⁹ С. Бирковић, Историја, 208—9. — У неприхваћеном упутству поклисарима који су имали ићи у Зету и Скадар (12. фебруара 1408) требало је да поруче да се у Венецији прима предлог да му се преда само Будва уз обећање које је дао, с тим да Сандаљ потпише нужне инструменте у том смислу. Очкивало се да би таквим решењем могао бити незадовољан, односно да би желео да што изврда или преко својих поклисара да што мења. Ако би војвода Хрвоје и Сандаљ послали њима у Скадар своје поклисаре, прво је требало да им понуде само Будву, а тек касније и Бар и друге млетачке поседе у Зети, уз услов да се Балши и његовим наследницима исплаћује годишња провизија од хиљаду дуката, колико је имао Балшин отац прихода од тих места. Решење о предаји Сандаљу само Будве било је саопштено деспотовим поклисарима и поклисарима Никете и господарице Марс. Млетачки поклисари ни по коју цену нису смели да обећају предају Улиња, Скадра и Дриваста (ААВ V, 100—105, № 1322 од 12. II 1408). Усвојена верзија упутства поклисарима постављала је алтернативу између 1.500 дуката провизије Балши и наследницима или да им се испоруче градови и Будва и Бар. Ако би Барани таквом трансакцијом што губили од својих посела, могли би бити обештећени поселима са скадарске територије (ААВ V, 106—10). — Види и извршно упутство тим поклисарима од 18. фебруара 1408 (Листине V, 111—14; ААВ V, 112—6, № 1327). Даља прешиска о томе: ААВ V, 128—30, № 1345 од 17. V 1408; Листине V, 116—7; ААВ V, 131—34 од 18. V 1408 (за споразум између Барана и Балше као и за спречавање кријумчарења соли из Валоне и превоз пшенице из Албаније у Дубровник, на штету млетачке царине); ААВ V, 191—98, № 1395 од 20. I 1409; Листине V, 149—53 (у вези с посматраним одлукама упутно би се један дискретан нотар Сандаљу и Которанима).

Познато је да се у рату, који је (у јесен 1410) избио између Млетачке Републике и угарског краља Сигисмунда, Сандаљ нашао на страни Венеције, а његов некадашњи први савезник војвода Хрвоје на супротној. Та поларизација између два феудална господара извршена је стварно још годину дана раније.²⁰ У то доба Сандаљ је гледао да потчини својој власти Котор, користећи се ратом између Сињорије и Балшића. С обзиром на то да Јелена Балшићка није успела да закључи трајан мир у Венецији (крајем 1409), питање Котора се истакло као доста актуелно. Сам град је почео разговор с Млечанима да им се преда, а сви су том приликом показивали већу спремност него раније да понуду прихвате.²¹ Сва та настојања Сандаљева да прошири свој посед на морској обали сведочила су о трајној оријентацији босанске власти да се угнезди на Јадрану, који је пружао не само боље везе са западним светом него и богатство. То је била тенденција која се налазила и у држању Сандаљевом из Херцег-Новог.

Док је Сандаљ настојао да прошири своју власт на обали јужно од Новог, лако се одрекао свога поседа на северу, у Далмацији. Град Островицу, као што се зна, добио је од напуљског краља, али град није предао краљу Сигисмунду, који се трудио да поново прикупи све области хрватског краљевства. У сукобу који је због Далмације настао између Сигисмунда и Венеције Косача је показао спремност да ступи у преговоре са Сињоријом око предаје тога града. Претпоследњег дана 1410. године Сандаљ је ефективно дао Млечанима Островицу за 5.000 дуката, како је нешто раније закључено.²² Јануара 1411. године Сандаљ је боравио у Новом, где је примио млетачког изасланика са поменутиим повцем и са повељом о свом грабанству и при-

²⁰ В. Боровић, *Историја*, 403; С. Бирковић, *Историја*, 211—12.

²¹ В. Боровић, *Историја*, 404. — Которани су седам пута (1396, 1404, 1405, 1410, 1411, 1414. и 1419. године) пре коначног преласка под власт Млечана показивали иницијативу да дођу у сенку Крилатог лава. При томе су се руководили жељом да приходе из солана и трговине свога тржишта сачувају за властити развитак а не да они пређу у руке суседне власти. Од 1406. Котор је био у опасности да буде изручен Сандаљу, јер се из одговора млетачког сената представницима краља Ладислава (12. јуна 1406) „може закључити да је угарско-хрватски краљ био изручио Котор под надзор и управу Сандаља Хрвнића, кога је сматрао својим подаником“. (М. Милошевић, *Которске понуде Венецији за преузимање власти, 1396—1420*, Гласник Цетињских музеја VI, (1973), 5—10.) — За предавање 1396. види: *Листине IV*, 353.

²² АЛВ VI, 102—3, № 1623; С. Бирковић, *Историја*, 213. — За ту своту било је предвиђено и уступање Скрадина, што је извршено априла 1411; повац је био исплаћен јануара 1411 (В. Боровић, *Историја*, 405; Н. Ђорђевић, *н. д.*, 75). Да је Островица већ тада предата а не априла 1411, како закључује Боровић, види се и из акта од 6. јануара 1411, кад се већ мислило и на утврђење града (АЛВ VI, 104, № 1622).

падништву млетачком патрицијату.²³ Тих дана Млечани су преко крчког бискупа Николе настојали да придобију господара Новог да им помогне при освајању Шибеника и Трогира.²⁴ Тада се у Венецији знало да је краљ Остоја, протеран од војводе Хрвоја, поново враћен на престо вољом босанске господе и нарочито Садаља. Управо, Садаља је требало молити да посредује код босанског краља да се једном млетачком трговцу плати неки дуг за тканине које је Остоја пре шест година купио, али није и исплатио. Са своје стране, војвода Садаља се у Венецији заузимао да Сињорија изради на папској курији да се упражњена бискупска столица у Скрадину да Стефану Пишинагу из Скадра.²⁵

С пролећа 1411. године Садаља је одржавао пријатељске везе не само са Млетачком Републиком него и са краљем у Апулији. Почетком маја те године његови изасланици су молали млетачку владу да омогући једном својом галијом Садаљевог брата да пређе у Апулију, на путу краљу. Сенат се с тим сложио, али је одмах поставио питање неких повчаних потраживања која је по директном или посебном праву од њега тражила которска општина, преко поклицара који су се тих недеља такође бавили у Венецији. Садаљеви посланици носили су са собом 12.000 дуката што је Садаља слао у Венецију, у житни уред наштедњу и каматну оплодњу; новац је, свакако због веће безбедности, остављен у Задру; Сињорија је примила налог, с тим што је наложила да се 3.000 од тих дуката оставе на расположењу кнезовима у Задру. На основу привилегије Садаља је требало да вуче интерес од 4% на тај новац.²⁶

Приликом своје посете Венецији, Садаљеви поклицари су поставили и питање Садаљевог преузимања Котора. Днаесет четвртога маја Веће умољених је одлучило да дужда са својом дипломатском службом може ући у преговоре са которским поклицарима (који су дошли да град понуде Венецији), с тим да се не смета Садаљевој жељи. Которски преговарачи су, међутим, већ напустили град, те се није могло извршити решење поменутог Већа. Садаљеве аргументе појачавала је чињеница да је он тада уз себе имао 7.000 Турака. Сињорија је закључила да се саопшти Садаљевим људима да се которска општина више пута обраћала Сињорији да прими млетачку врховну власт, али да се ова никад није трудила да тај град преузме; у име пријатељства са Садаљем, Млечани неће сметати да Саи-

²³ ААВ VI, 104—5, № 1627 од 10. I 1411.

²⁴ Листине VI, 127; Н. Ђорић, н. д., 75.

²⁵ ААВ VI, 109—10, № 1630 од 15. I 1411; 110, № 1631 од 20. I 1411.

²⁶ Исто, 140—1, № 1657 од 8. V 1411; 141—2, № 1658 и 1659 од 10. V 1411; 144—5, № 1662 од 15. V 1411 (4%); 146, № 1665 од 19. V 1411 (потврда о пријему новца). — На поменуто Садаљево изасланике Сињорија је потрошила 50 дуката. (Исто, 147, № 1607 од 24. V 1411.)

даљ дође у посед Котора, мада Которани нису расположени за такву могућност и премда постоје нерешени спорови између Сандаља и которске општине; тим споровима Венеција је чак била спремна да нађе лека, ако би то тражио Сандаљ.²⁷

Одређено је да се изабере одбор који би преговарао и са которским поклицарима, који су се још налазили у јадранској метрополи, не би ли се војвода Сандаљ одлучио да за одређену своту новца одустане од својих права, посредних или непосредних, на Котор, с тим да се которска општина обавезе да уговорену своту сваке године исплаћује Сандаљу. Сенат ће тако настојати да се спор реши финансијским средствима и да измирену Котор и Сандаљ омогуће Млечанима слободу трговачких послова и политичке акције у тим крајевима.²⁸

Венеција није хтела да у своје окриље прими Котор маја 1411. године јер је, формално, постојало неслагање око финансијске стране ствари, с обзиром да је Сињорија тражила да се њеном кнезу у Котору исплаћује хиљаду дуката плате годишње, колико је тада давала Балши III.²⁹ Одговор которске општине, који је дошао пови поклицар концем јула исте године, такође није одговарао Сињорији. Кад је она покушала да посредује у несугласицама између Которана и Сандаља, поклицар је изјавио да никакви спорови не постоје и да млетачка интервенција, у том смислу, није потребна. То је одмах саопштено Сандаљевом посланику који је тада такође дошао и преко кога је Сандаљ прихватио млетачки предлог о посредовању млетачке владе у његовим размирицама са Котором.³⁰

Иначе, још 25. маја, Сенат је одговорио Сандаљевим посланицима о млетачком преузимању Котора „да Млечани никада о том нису настојали, да приме у своју власт Котор, него да се сам тај град пуно и предавао под њихово господство, говорећи и доказујући да не припада ником и да је потпуно самосталац, а сенат се бојећи, да град не падне у руке Балше, што ни њима ни Сандаљу не би било драго, то он удовољава молбама војводе, те се више неће мешати у которске послове, дајаче да ће с највећом радошћу радити у том смислу, да на корист обеју страна

²⁷ ААВ VI, 148—9, № 1668 од 25. V 1411; Листине VI, 160. — У Венецији су Сандаља ипак сматрали баштиником владарских права које је Твртко I сткао над Котором 1385. Уосталом, једино је од околних феудалаца Сандаљ имао кућу у Котору (И. Божић, Немирно Поморје XV века, Београд 1979, 30 и 98). Једном је чак написан формални уговор о предаји Котора Млечанима, али није потписан, можда због интервенције Сандаља Храшћана, а можда и зато што је Сињорија хтела да буде на чисту с вероватним држањем Сандаља, који није крио своје аспирације на Котор (А. Дабиновић, Котор под Млетачком Републиком, Загреб 1934, II и 13).

²⁸ Листине VI, 160; Н. Борин, н. л., 76.

²⁹ Листине VI, 152—53; М. Милошевић, н. л., 10—11.

³⁰ ААВ VI, 172, № 1684 од 28. VII 1411; 173—4, № 1688 од 28. VII 1411; Листине VI, 171.

изравна њихове размирице и направи слогу“.³¹ По једном мишљењу, Сињорија је тада била расположена да узме Котор под своју власт, „али положај Сандаљев бијаше врло јак, те се је Венеција устручавала заћи с њим у непријатељства“.³²

Априла 1412. године Сандаљев поклицар у Венецији радио је у вези са три текућа питања. Сандаљ је нешто пре тога био приморан да лично оде на подворење угарском краљу Сигисмунду, који није био пријатељ Сињорије. Ова је примила извињење, изразивши веровање да Сандаљ, том приликом, није ништа радио против Републике која га је увек примала као пријатеља и да ни убудуће заједно са Мађарима неће ништа радити да јој науди. Друга се ствар односила на поменути полог од 12.000 дуката, који није припадао само Сандаљу него и његовој првој жени (синовци Хрвојској) и њеној мајци. После полагања новца у депозит, Сандаљ се (крајем 1411. године) оженио са Јеленом, удовом Бурба Страцимировића. Сандаљев поклицар је донео и писма Сандаљеве раније жене и таште. Сињорија је ипак решила да не дозволи било коме отуђење тога новца док се, поред Сандаљевог човска, не појави и овлашћено лице са писмом поменутих госпођа. Треће, Сандаљ је Венецији препоручивао Балшу, сина своје нове сунруге, гарантујући за њега пред Сињоријом. Ова је тражила да Балша (и Сандаљ) пошаљу посебне посланике да би Балша III задобио млетачку милост и да би се са њим почели одржавати редовни односи, с обзиром на то да је Балшин отац био у рату са Републиком и да су у тој војни настале многобројне штете, како млетачким градовима тако и млетачким поданицима; тек при специјалном разматрању могао се закључити мир и салдирати стари дуг.³³

Обазривост Сињорије према Балши била је оправдана, јер је војска овога заузела Бар, пошла ка Будви и опсела Скадар; Скадар је остао без хране па је проживљавао тешке дане. Како су Сандаљев и Балшин поклицар и даље остали у Венецији, нудећи пријатељске односе, није се више insistирало на ранијем закључку да једна од галија капетана Јадрана дође у Бар, одакле би се једном барком или лађом спровела храна опсађенима, него се ишло за тим да поменути посао слања хране обаве кнезови Скадра, Улциња и Љеша без присуства бојних бродова. Балша се дигао од опсаде Бара, али тамо ипак није настало нормално стање. Због тога је Венеција желела да искористи Сандаљево залагање за Балшу да се његовим посредништвом Балша у потпуности покрене са млетачких територија. Прија-

³¹ Листине VI, 160—1; Н. Ђорић, н. л., 77.

³² Н. Ђорић, н. л., 77.

³³ ААВ VI, 205—6, № 1728 од 22, IV 1412; Листине VI, 252—4; делимично: В. Боровић, Хисторија, 407. — Са Сандаљевим поклицарима дошао је и један Балшин посланик (ААВ VI, 207, № 1729 од 22, IV 1412).

тељски односи са Балшом су се могли постићи једино ако он редуцира своју владавину на области којима је управљао његов отац пре него што је загазио у рат са Републиком.³⁴ Очигледно је да Сандаљево протежирање није могло утицати на измену старих граница и на признање тренутних завојевања феудалних господара у суседству Републичких посела.

Ствар са Балшом III, међутим, није била разрешена током летњих месеци 1412. године. Ратно стање је стварно и даље постојало, јер је у Улцињ морало бити послато 200 војника из метрополе и балистари чак са острва Крита; и Улцињ и други поменути градови и даље су трпели велику оскудицу у храни. Сенат је 9. септембра 1412. одлучио да се пошаље Сандаљу један гласник с молбом да преузме посредништво за регулисање спорова и односа између Републике и Балшића.³⁵ Сандаљеви поклицари у последњој декади новембра 1412. године стигли су у Венецију и саопштили да оно што они закључе прихватиће и Сандаљ и Балша. Сенат је на тајној седници ипак одлучио да се избегне посредничко преговарање, него је затражио да Балша у Венецију пошаље сопствене изасланике, и то већ зато што није морало бити извесно да ће Балша уважити све погодбе са Сандаљем, с обзиром на то да му је некад био главни непријатељ. Из необјашњивих разлога преко те одлуке се прешло, на је четири дана касније, 26. новембра 1412, озваничен текст мировног уговора са Балшом III Страцимировићем у облику писма које је послато Сандаљу. У састављању уговора узео је учешћа Сандаљев поклицар Грубач Добревић (Добровић). Сињорија се сложила да се Балши предају градови Улцињ и Будва и да му се обећа годишња провизија у износу од хиљаду дуката годишње од прихода млетачких посела у суседству Балшиног домена. Са своје стране, Балша је требало да на вечно располагање препусти Републици она места која је ова купила од његовог оца Бурђа. Уколико би Балша прекршио споразум, био је дужан да Републици поврати Улцињ и Будву; ако то он не би хтео учинити, Сандаљ је био обавезан да Сињорији пружи помоћ, да протера Балшу и да за рачун Венеције заузме та места. Сандаљев поклицар Грубач је прихватио те услове и обећао да ће Балша вратити купљене градове. Пошто се са уговором сложио Балша и ратификовао га је, ратификациони акт је требало да упути млетачким кнезовима у Улцињу, Будви и Скадру, после чега би Балша или његов пуномоћник преузели Будву и Улцињ.³⁶

³⁴ ААВ VI, 213—14, № 1735; 214—5, № 1736; 215—7, № 1738.

³⁵ ААВ VI, 249—50, № 1774 од 9. IX 1412.

³⁶ Исто, 255—56, № 1781 од 22. XI 1412; 257—60, № 1783 од 26. XI 1412; 260—3, № 1784 од 26. XI 1412; Актине VII, 24—28. — Копија уговора послата је капетану Скадра с налогом да, пошто Балша ратификује уговор, пре предаје Улциња и Бара, треба да из тих градова извуче све наоружање и снабдевање и то пренесе у Скадар. Исто је паложено и кнезу и капетану Улциња и Будве. (Исто, 263—4, № 1785; 264—5, № 1786; 265, № 1787).

Сандаљев поклицар имао је, том приликом, да регулише и повраћај ранијег Сандаљевог депозита у Венецији, који је означен са 6.000 дуката. Сињорија је обећала да ће трансфер новца бити извршен у року од четири месеца, за које би се време преосталих 6.000 дуката од некадашњег заједничког полога исплатило и Сандаљевој бившој жени и тапшти.³⁷

На захтев Сандаља, који је службио као гарант поменутог мировног уговора, Балша III је ратификовао уговор писмом састављеним 30. јануара 1413. године у Бару, обећавајући да неће узнемиравати Републику и њене поданике. Према извештају скадарског кнеза и капетана, Балша је показао злу вољу према Сињорији, можда већ у вези са самим уговором. Маја 1413. године Балшини изасланици са Сандаљевим поклицаром били су у Венецији да би у вези са закљученим миром добили од Сената одговор у виду нових капитула које је требало начинити за Балшу.³⁸

Исте, 1412. године Балша III се придружио Сандаљу у борби против Котора, док се још налазио у рату с Млечанима. Сандаљ је заузео градско подручје Котора, опљенио га и исекао све винограде.³⁹ Преко неког Дубровчанина најмпо је и довео под Нови и неки каталански брод с посадом коју су највећим делом сачињавали Дубровчани. У таквом свом поступању Сандаљ није наишао на одобравање Сињорије и дубровачке владе, која је одбила да Сандаљу стави на расположење један бригантин, а Которанима је обећала да ће повући своје поданике са поменуте каталанске лађе.⁴⁰

Војвода Сандаљ није скривао циљ својих ратних припрема на обали Суторине. Ту је он стајао да би пружио подршку Балши III који је требало да удари на Котор, и који се поново почео дурити на Млетачку Републику.⁴¹ Но, тада, јануара 1413. Сандаљ је као зет деспота Стевана Лазаревића и као крстеник угарског краља био увучен у војевање против Турака, те је био приморан да напусти борбене припреме око Котора.⁴²

Сенатори су почетком маја 1413. године вољели разговор са Сандаљевим поклицарима у вези са пет захтева великог босанског војводе. Од некадашњег полога од 12.000 дуката Сандаљ је тражио да му се исплати 10.000 а не 6.000 дуката. Сенатори су га одбили, јер је предаја новца без рекламација већ била извр-

³⁷ ААВ VI, 265—6, № 1788 од 29. XI 1412; 266—7, № 1789 од 29. XI 1412. — Сандаљев поклицар дошао је по тај новац већ крајем марта 1413 (ААВ VII, 40, № 1798 од 4. IV 1413).

³⁸ ААВ VII, 34—6, № 1791 од 30. I 1413; 43—3, № 1804 маја 1413.

³⁹ Ј. Радонић, н. д., 421.

⁴⁰ Историја Црне Горе II—2, 110 (И. Божић); В. Боровић, Хисторија, 404 („мала флота“ Сандаљева).

⁴¹ Н. Борић, н. д., 81.

⁴² С. Бирковић, Историја, 240—1.

шени. Друго, Сандаљ је тражио да бродови у надлежности млетачког капетана Јадрана не сметају неком његовом наоружаном броду при кружењу на релацији Котор — Улцињ и обратно; у исто време, ако би млетачки адмирал наишао на какав наоружани которски брод на истој траси, требало је да му нанесе штету. Желела се координација и помоћ Сињоријине флоте малобројним Сандаљевим бродовима који су полазили у крстарење и дејство из луке у Новом. Ту је такође био одбијен јер је речено да нема разлога да се такав налог шаље, с обзиром да лађе поменутог капетана не наносе увреда туђим бродовима у пролазу, а Сандаљеви поданици на мору ће рало бити сусретани. Треће, Сандаљ је, уопште, и за друге своје пловне објекте тражио да се према њима лепо поступа, што би се обезбедило тиме да Сињорија изда једно отворено писмо о њиховом третирању. Сенатори су одговорили да, пошто се капетану Јадрана и заповедницима бродова упути општи налог о његовим лабама, неће бити потребно да се издају посебна отворена писма. Четврто, Сандаљ је желео да од венецијанске општине или од какве приватне особе купи једну галију. Одговорено је да млетачки закони и одредбе већ од дугог времена омогућавају да се такви бродови дају или продају било коме који не би био млетачки поданик. Најзад, велики босански војвода је тражио да му се врате ствари које је о Божићу 1412. године слао Балшић III преко једног свог момка; момак је био задржан од скадарског кнеза и капетана, заједно са робом коју је носио. Тај захтев Сињорија је била спремна да испуни.⁴³ Сандаљев поклисар је само успео да издејствује да му се да на зајам 2.000 дуката.⁴⁴ Вероватно је био дужан да за свога господара изврши какву куповину или исплати какво дуговање, под општом претпоставком да ће Млечани измешти пропорције Сандаљевог дела на некакав његов заједнички полога новца.

Наоружани бродови или помоћ њиховог дејства били су Сандаљу потребни ради борбе против Котора. Сазнавши да је нестрпљиви сусед отправио посланике у Венецију, и которска општина је на ту страну послали посебног гласника, јер је претпостављала да је реч о куповини једне или две галије које би потом биле наоружане. Гласник је пренео поруку да Сињорија наложи свом капетану Јадрана да которске бригантине које су одређене за стражарску службу у Которском заливу третира као препоручене. Република је удовољила својим которским пријатељима.⁴⁵

⁴³ ААВ VII, 43—4, № 1805; Листине VII, 118—9 од 4, V 1413.

⁴⁴ ААВ VII, 46, № 1808 од 18, V 1413.

⁴⁵ Исто, 45, № 1806, маја 1413; Листине VII, 119—20; М. Милошевић, и. д., 13.

Априла и маја 1413. године Садаљ Хранић није био на свом домену, јер је на позив угарског краља Сигисмунда пошао у помоћ свом шураку деспоту Стевану Лазаревићу. Хрвоје Вукчић је искористио његову одсутност па је почео да напада његове поседе, можда желећи да поврати области у доњој Неретви и у Дријевима, одакле га је раније Садаљ истиснуо. Угарски краљ је Хрвоја прогласио одметником и наредио угарским магнатима и Садаљу да Хрвоја нападну. Хрвоје је на то затражио помоћ од Млстачке Републике; замолио је да се Сињорија за њега заузме код краља Сигисмунда и да делује на Садаља да се смири и умери; нудећи се Млстачанима, он је говорио како су Турци вољни да му пошаљу 30.000 људи. Венеција је одбила да посредује, јер је августа месеца склопила примирје са краљем Сигисмундом.⁴⁶ Тиме се није могло деловати на Садаљево умереност. И заиста, кад се приступило ликвидацији Хрвојеве моћи, Садаљ је показивао претензије на три даалматинска острва, Брач, Хвар и Корчулу, што је Дубровачка Република, интервенцијом на угарском престолу, хтјела да прикључи својој територији. Дубровчани су наводили да би Садаљ и Балша III на отоцима које би евентуално присвојили, наоружавали фусте да потпуно затворе Которски залив и да тако пригушеши град Котор такође прикључе својој власти.⁴⁷ Дакле, и заузимање острва по даалматинском архиепископу требало је да ојача Садаљево поморску снагу и омогући његову експанзиву на југ од Херцег-Новог.

Током пролећа 1414. године Садаљ је са Балшом III поновио борбе против Котора, те је пустошећи подручје овога града, дошао до његових зидина. Ни овом приликом Садаљ није био у стању да заузме Котор, јер није имао довољно поморских снага. Которска општина је опет безуспешно пурила да се преда у власт Млстачкој Републици. Да не би велики војвода опсадом изгинуо град и приморао га да прими наметнуте услове победника, општина се одлучила да упути своје преговараче Садаљу.⁴⁸ Овај је постао алтернативни избор: или да њихова војска заузме подручје и тврђаву Котора, или да Котор намира Садаљу израније дуговану лацију соли (чије је плаћање изгледа Котор прекинуо, прихвативши привремено угарску заштиту), односно Балши III годишњу прсмију; поред тога, од Которана који су пристајали на те услове велики босански војвода је тражио и 12.000 дуката у име јемства, односно четири которска грађанина које би он држао као таоце, док се поменута свота

⁴⁶ Листине VII, 137—8; В. Боровић, Хисторија, 412; С. Бирковић, Историја, 24.

⁴⁷ Gelcich — Thallóczy, н. д., 231; Н. Борић, н. д., 86—6.

⁴⁸ М. Милошевић, н. д., 13.

не подози.⁴⁹ Котор је поменуто своту (почетком јуна 1414) тражио од Венеције, односно у негативном одговору поново се понудио да дође под власт Крилатог лава. Сињорија је поново одбила да се давањем траженог новца или преузимањем града конфронтира са Сандаљем.⁵⁰

Косача је био свестан коју вредност за њега има шире подручје Новог. Кад су Дубровчани 1413—1414. године навалили на угарском двору да им се предају Конавали и Драчевица, сви преговори и ценкања разбили су се држањем војводе Сандаља, који је у знак репресалија чак забранио својим власима да извозе со из Дубровника. Нису помогла ни дубровачка ласкања.⁵¹ Војвода је (маја 1414) одбио да прода своју половину Конавала „јер у случају опасности од Турака, не би имао ниједног места у приморју, како би се могао склонити а осим тога, кад би одступио Конавале, онда не би могао задржати своју власт и препоћи над Котором“.⁵²

На Сандаља и његово посредовање у склапању мира између Млетака и Балше III позвали су се поклицари последњег Балшића кад су (јула 1415) тражили да Република Балшу прихвати „за свог сина и пријатеља“ као и црквену организацију његових поседа и да тиме спречи рад Балшиних одметника који су надали уточишта на млетачкој арбанашкој територији.⁵³ Почетком те године Которани су за старешину свога града изабрали Задранина Борба Задулина, млетачког поданика. Овај се обратио млетачком сенату да олобри његов избор, што је овај 15. јануара радо учинио.⁵⁴ Сандаљ на то није реаговао.

Почетком 1417. године краљ Остоја стао је на страну непријатеља Сандаља, који му је дуго био савезник. Сандаљ је у то доба био скоро у потпуности истиснут из приморских области, сачувавши једино Нови са Драчевицом. Било је то време најнижег пада великог војводе. Можда је тадашњи губитак Конавала понукао Косачу да 1419. године обнови преговоре са

⁴⁹ Листине VII, 152; Н. Борић, и. д., 86. — Четири талца била су четири которска племића који су остали у Сандаљској тамници у Новом, с оковима на рукама и ногама до 1421. године (М. Милошевић, и. д., 13), тачније до 1423. — О раду на ослобађању тих талца види и: ААВ X, 279, № 2474; Листине VIII, 88 и 91 од 21. IV и 28. IV 1421).

⁵⁰ ААВ VII, 115—6, № 1872 од 5. VI 1414; Н. Борић, и. д., 87. — Млетчани нису пристали да Которанима одобре зајам, па им је обавеза према Сандаљу годницама остала на снази. Није познато колико су Которани до 1420. исплатили Сандаљу уговорену каузију (И. Божић, Немирно Поморје XV века, 5).

⁵¹ Gelcich — Thallóczy, и. д., 232—3; Листине VII, 148—9; М. Пуцић, Споменни еписки од 1395. до 1423, Београд 1858, 121—3; Ј. Радоновић, и. д., 427.

⁵² Gelcich — Thallóczy, и. д., 242—5 (21. V 1414); Н. Борић, и. д., 88.

⁵³ ААВ VII, 211—2, № 1974 од 9. VII 1415.

⁵⁴ Листине VIII, 194; Н. Борић, и. д., 91—2.

Дубровчанима о продаји своје половине те области. Ствар је била окончана јуна исте године, кад је Садаљ са браћом добио 12.000 дуката, палату у Дубровнику, поседе у Жупи, наследно дубровачко племство и годишњи трибут од 500 перпера.⁵⁵

Током 1419. године односи између Садаља и Млетачке Републике поново су постали занимљивији и интензивнији. Почетком те године избио је рат између Венеције и Балше III, који се стално трудио да истисне млетачки утицај из Зете, наступајући као Садаљев помоћник. Како је Балша провалио у околину Котора, општина овога града поново је понудила Млетачкој Републици да пређе под њену власт. Сињорија понуду из овога пута није примила из обзира према амбициозном Косачи, мада се он налазио у најжешћем рату, кад је позвао Турке да с њиховом помоћи ратује против Павловића и краља Стјепана Остојића.⁵⁶

У последњој декади августа 1419. године генерални капетан Јадрана разговарао је са неким босанским војводом с обзиром на савезничке односе Млетачке Републике са босанским краљем и Садаљево сродство са Балшом III. Том приликом је састављен и уговор, чији је први каштун полазио од начела пријатељ пријатеља и непријатељ непријатеља. На основу тог начела Венеција би се отворено морала ангажовати против Косаче. Због тога је Сињорија тражила од свог адмирала да се тај каштун поништи. Ипак, босански краљ је уговором примио обавезу да крене против Балше.⁵⁷ На планове против Садаља подсећа краљева молба да му Република стави на располагање галије. У то време Садаљ је већ био осигурао нову турску помоћ.⁵⁸

Пуни расплет ове ситуације настао је следеће године кад је Котор коначно дошао под млетачку власт. Око 20. јула 1420. Садаљеви цариници су били протерани из Котора а његова кућа у том граду била је опљачкана.⁵⁹ Садаљ је благо протествовао на млетачко преузимање Котора, тражећи да му се град врати. Сињорија је љубазно али јасно одговорила да Котор остаје у њиховим рукама и да га управо зато и Садаљ може сматрати као свој.⁶⁰ Тај дијалог вођен је више месеци касније.

⁵⁵ С. Бирковић, *Историја*, 245—6 и 247—8; повеља од 27. VI 1419: F. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiac, Bosnae, Ragusii*, Wien 1858, 288—91.

⁵⁶ Н. Борић, *н. л.*, 93—5.

⁵⁷ ААВ X, 158—9, № 2361 и 162—3, № 2368 од 9. IX 1419.

⁵⁸ С. Бирковић, *Историја*, 248.

⁵⁹ *Листине VIII*, 258; Miklosich, *Monumenta serbica*, 329; А. Дабиновић, *н. л.*, 25.

⁶⁰ В. Боровић, *Историја*, 426. — Садаљ је преко Дубровчана већ 1. априла 1420. био обавештен о преузимању Котора од Млетчана (А. Дабиновић, *н. л.*, 14).

Крајем зиме 1421. Саудаљ је упутно у Венецију покласаре и дугачко сотно писмо о млетачком преузимању Котора, о Балшином непријатељству према Котору пре тога, о његовом ставу према Балши и о угроженој провизији након расплета ствари. Сенатори су овом приликом били доста кратки и резолутни. Долазак млетачког бродовља и преузимање града означени су као последица позива учињеног од стране Которана пред Балшиним непријатељствима. Балша, пак, који је прекршио раније закључени мир није био обуздан од стране Саудаља. На тезу да је управо Венеција пре мање од 25 година повељама потврдила да Котор припада Саудаљу и да велики босански војвода није пружио помоћ града против Балше, јер таква помоћ никад од њега није тражена, сињорија је мудро одговорила: општину которску примила је у своју заштиту пред Балшиним пустошењем зато што је Саудаљ био спречен да Котору помогне; другим речима, град је преузет из пријатељства према Саудаљу а не да Млечани увећавају своју територију; Сенат се слаже да Саудаљ, као некада, ужива део которских прихода, ико је спреман да Венецији пружи помоћ против Балше III.⁶¹

У првој половини јула исте године Саудаљ је поново послао изасланике у јадрашку метрополу да траже повраћај Котора Саудаљу. Сињорија се позвала на одговор који је дала месеца марта. Она је дала обећање которским покласарима да ће преузети град, тако да он остане трајно у њеним рукама. Треба помислити шта би било са градом да га Млечани нису заузели. Учињеним исходом Саудаљ треба да буде задовољан, јер Котор у њиховим рукама је као да је у његовим властитим. Други Саудаљев захтев био је да му Република уступи Бар, Будву и Горњу Зету. Сенатори су одговорили да је кнез и капетан Скадра обећао људима тих места и области да их узима под Републичино окриље, али у трајно држање; Република сматра да то обећање треба да одржи. Као компензацију Саудаљ је тражио да му Република да поседе које држи, које има у Дубровнику и на отоцима с правом да може доћи у Венецију или у друга млетачка места да би био сигурнији. Одговорено је да таква изричита повластица није потребна, јер Саудаљ, као грађанин и племић Венеције, може са својим поданицима доћи у тај град и у свако друго место млетачко.⁶²

У Венецији се знало да се Саудаљ не мири са укинутим правима над Котором. Због тога је млетачки Сенат 27. јула 1421.

⁶¹ ААВ X, 260—4, № 2460 од 10. III 1421; Аустине VIII, 56—8 и 73—5; Н. Борин, н. д., 104. — Запимљено је да је овом приликом Саудаљ интервенисао да се његовој бившој жени исплати преосталих 6.000 дуката ратног полога.

⁶² ААВ X, 307—8, № 2496; Аустине VIII, 95 од 13. VII 1421; А. Дабиновић, н. д., 25. — У документу стоји «et Zentam superiorem», што је Иван Божић претворио у „доњу Зету“ (Немирно Поморје XV века, 175).

издао упутства провидурима који су се спремали да иду у Далмацију и Албанију да се у Котору распитају о споровима и новостима које се тичу Котора и жетске властеле. Ако би у то доба босански војвода Сандаљ (који се привикао на то да над Котором има неку власт и који је узимао приходе од которске царине соли) послао к њима каквог свог човека да се начини с Млечанима и с Котором споразум, провидури би имали дужност да сазову которске грађане и да их питају да ли је Сандаљ тако моћан да може напасти град и оштетити његову територију. Ако би добили потврдан одговор, било би корисно да се Сандаљу додели извесна количина новца од которских прихода, да би град био безбеднији и да живи у миру; конкретно, Сандаљу је могло бити учињено обећање да ће од солне царине добијати по 500 до 1000 дуката годишње, с тим да обећа да неће нападати територију Котора ни других места. Ако Сандаљ не би ништа слао провидурима, ништа не би требало да о томе говоре нити да питање покрећу.⁶³

О Сандаљу се у Венецији говорило у првој декади септембра 1421, кад су у тај град стигли изасланици српског деспота, као наследника умрлог Балше III. Речено је да је он у своје време интервенисао да дође до мира са Балшом, али да се био обавезао да обезбеди повраћај градова које је Балша отео, већ зато што је овога помагао и фаворизовао.⁶⁴ Његово помињање било је више негативно него потребно, јер су односи са некадашњим пријатељем, преузимањем Котора очигледно били поремећени.

Крајем априла 1422. године поклицари војводе Сандаља су поново тражили да се његовом господару преда „његова кућа, тј. земља Котора“. Одговор је тада био: да су преузимање Котора извршили на позив изасланика града, да овај не би пао у туђе руке. При томе су Млечани видели да та земља никако није била подређена. Которској општини је дато обећање да ће се град трајно сачувати у млетачкој власти. Кад су исти поклицари затражили да се Сандаљу врати неки депозит са каматама, Сињорија је показала да уме да уцењује: сложила се са захтевом, али тек после да се тамнице ослободе четири которска племена, некад предати као таоци, који су означени као млетачки поданици.⁶⁵

Сињорија је непријатељски став према Сандаљу показала и кад је реч о његовим некадашњим Дријевима. Кад је априла 1421. године Стјепан Остојић предлагао Републици склапање

⁶³ ААВ XI, 5, № 2502 од 27. VII 1421; Аустинс VIII, 101—2; Н. Борин, и. д., 105.

⁶⁴ ААВ XI, № 2519 и 21, № 2520 од 9. IX 1421; Аустинс VII, III.

⁶⁵ ААВ XI, 27—29, № 2585; Аустинс VIII, 165—6; Н. Борин, и. д., 106; А. Дябшковић, и. д., 25. — Неки млетачки посланик изабран је да иде Сандаљу 1. марта 1422. (Аустинс VIII, 121 и 133.)

савеза и обнову уговора који је његов отац имао са Републиком, Млечанима се чинило да с њим треба ступити у преговоре око утврђивања трга у Дријевима. Обавештен о млетачком деловању, угарски краљ Сигисмунд је преко Дубровника упутио Саудаљу једно писмо и обновио с њим и Босном односе, после више година.⁶⁶

Последњих дана маја 1422. године дато је упутство посланика који је одлазио краљу Твртку II. Било му је одређено што ће рећи Саудаљу, ако би се задесно на босанском краљевском двору. После пријатељског поздрава требало је да му саопшти да је пре његовог поласка из Венеције Саудаљев поклицар примио неки део његовог новца и да ће са остатком дуката бити експедован. Ако би Саудаљ у разговору поменуо Котор и буде тражио да му се град поврати, како су захтевали његови посланици, требало је да му одговори: Котор није прихваћен да би Република повећала свој посед него је град узет у заштиту из милосрђа, кад је морао поднети толике провале и новштине од Балше III, и да не би потпао под власт тога млетачког непријатеља; уосталом, которска општина је била спремија да се потчини Турцима пре него Балши. Због тога Саудаљ нема разлога да се тужи, јер је которска општина била према њему слободна, с обзиром на то да је немогуће да му, пошто су град у трајни посед имали, накнадно предају. Са Саудаљем је требало решити и питање пристизања његових каравана у Котор, с обзиром да су због његове забране одлазили по се у Дубровник; у име доброг суседства Република је била спремна да му за редовни долазак тих каравана из солне коморе Котора исплаћује годишње хиљаду перпера, односно и 1500—2000, ако би му прва понуда изгледала мала. Требало је Саудаља подсетити на то да ослободи четири засуђијена которска нобила. Ако Саудаљ не би помињао Котор, посланик је требало да се жали што не допушта долазак каравана у Котор и да однесе предложену понуду. Ако се Саудаљ не би налазио на краљевом двору него на свом оближњем поседу, посланик је требало да му пође у посету. У том случају претходно би требало да обавести краља да Венеција жели да учини крај споровима који су се јавили са Саудаљем. Уопште, било је корисно покренути краља да сложи Саудаља и Млечане. Краљ је требало да буде замољен да утиче на Саудаља, обећавајући му за тај труд 2.000 перпера.⁶⁷ Рад поклицара са Саудаљем сматран је као прављење и потврђивање „споразума, уније, пријатељства и доброг мира“ са моћним господином Саудаљем, великим војводом Босне.⁶⁸

⁶⁶ С. Нирковић, *Историја*, 250, 255; В. Ђорђевић, *Историја*, 428.

⁶⁷ ААВ XI, 100—3, № 2593; *Листине* VIII, 176—77; Н. Ђорђевић, 106.

⁶⁸ ААВ XI, 105—6, № 2596 од 28. V 1422. — Новац потребан за исплату Саудаљу по основи ранијег налога није извучен из државне благајне још ни првих дана јуна 1422. године. (Исто, 106, № 2599 од 4. VI 1422.)

На основу посланикових извештаја од 23. августа и 4. септембра излазило је да је успоставио контакт са Сандаљем, и да је овај приметио да каравани могу ићи камо желе. Прихватајући ту уопштено констатацију, Сињорија је предлагала да му се предложи да уђе у споразум јер би тада за долазак својих каравана могао добити 1.500 пернера у злату, а ако би му то било мало, могло би се своти помало додавати до износа од 2.000 пернера.⁶⁹

Иако је Сандаљ у другим ситуацијама радо пристајао на новчане понуде, тога пута преговори дуго нису могли успети. Ако то затражи од њега краљ или султан, Сандаљ је био спреман да помаже свог шурака, деспота Стевана у Зети против Млечана.⁷⁰ Крајем 1422. године Дубровчани су (у писмима утарском краљу Сигисмунду) желели Босанце, а нарочито војводу Сандаља, за савезнике у случају напада непријатељске Венције.⁷¹ Када су септембра 1422. године настали спорови са нетињским кнезом Иваном, Сињорија је унутством шибеничком кнезу скренула пажњу да треба страховати да војвода Сандаљ не зарати и тиме себи створи повољне позиције.⁷²

Осим начелне спремности Сандаља да разговара о доласку каравана посланик Иван Јурјевић ништа друго није постигао у контакту са великим војводом. Због тога се 5. марта 1423. вратио из своје дипломатске мисије у Босну.⁷³ Млечани су ипак желели да ствар са Косачом окончају, те су одлучили да поново пошаљу поклицара. Приликом поновног избора Јурјевића као поклицара Сандаљу (8. јуна 1423) речено је да је велики војвода изразио спремност да не узнемирава Котор и да пушта да тамо одлазе каравани ако би имао од которских прихода годишњи доходак од 600 дуката. У том случају Сандаљ би био спреман да преда трг Перетве на употребу млетачким трговцима. Ако би Сандаљ тражио повраћај онога што је поседовао у Котору и Задру, Јурјевић не би могао да се упусти у разговор о томе, него би једино могао обећати да ће бити његов пуномоћник при даљим разговорима о томе пред Сињоријом. После тих разговора на босанском краљевском двору све је остало по истом, јер Сандаљ није пуштао караване у Котор, није пристајао да узнемирава тај град и подржавао је позиције свог шурака српског деспота у Зети. Јурјевић као изабрани поклицар добио је у дужност да од Сандаља тражи и да посредује између деспота и Републике, како би се закључно мир.⁷⁴

⁶⁹ АЛВ XI, 145—6, № 2633 од 4. X 1422.

⁷⁰ В. Ђоровић, Хисторија, 428.

⁷¹ С. Ђирковић, Историја, 258.

⁷² Листине VIII, 196 од 2. X 1422.

⁷³ Gelcich — Thallöczy, II, 290.

⁷⁴ АЛВ XI, 248—9, № 2743 од 8. VI 1423.

Сињорија је замишљала да би изабран поклицар имао дужност да оде не само Сандаљу него посредништом овога и деспоту. Ствар, међутим, није кренула са мртве тачке почетком јула, јер се тада у Сенату тек говорило о извлачењу новца из државне касе за испраћај посланства.⁷⁵ У међувремену двојица млетачких преговарача иницирала су мировни уговор са деспотом у вези са скадарским крајем, на који су Которани ставили изнесне примедбе. Прeko својих поклицара Которани су (у првој декади јула 1423) поставили и нека питања у вези са својим градом. Међу њима се налазило и питање кад ће Сандаљ ослободити четири њихова засужњена племића — таоца.⁷⁶ Шестог августа 1423. године допуњено је упутство Ивану Јурјевићу, који је поново означен као поклицар босанском краљу а не Сандаљу. Код краља је требало да издејствује исплату неког новца млетачком патрицију Фантину Маршетру (Малшјеру). Ако Јурјевић не би нашао босанског краља, требало је да затражи Сандаља да се за ту ствар заузме.⁷⁷ Ово задуживање Сандаљево већ је и указивало да су и односи с њим начелно измењени при крају рата с деспотом; Сињорија га је тада поново сматрала својим племићем, на кога има право да се ослоби.

Упутство Ивану Јурјевићу, који је упућиван Сандаљу, није садржавало неке сасвим нове моменте. За изравнање ствари око Котора и за спречавање караванима да долазе у Котор, Сандаљ је требало да од уреда соли у Котору прима годишњу провизију од 600 дуката. Сандаљ је имао да се одрекне и свог права да пошаље помоћ у њудству свом шураку деспоту Стевану, уколико би му то наводно заповедио босански краљ или турски султан; ваљало би му рећи да је неприродно да је у Босни млетачки пријатељ а у Албанији њихов непријатељ. Ако би затражио повраћај својих кућа у Котору и Задру, рекло би му се да су те куће праве рушевине и да се више не могу користити; уколико би он ипак на том питању инсистирао, могла се изразити готовост Сињорије да у Котору држи ту кућу, као рашке. Преговори су имали да укључе и ослобођење поменутих четворице племића — таоца. Најзад, Сандаљ је имао бити замођен да посредује код босанског краља за исплату означеног дуга.⁷⁸

Преговори који су вођени септембра и октобра уклонили су и последње сметње, те је закључен споразум између Сандаља и Млечана ошако како је већ било нагвештено и како се могло очекивати. Војвода је 1. новембра 1423. године издао повељу

⁷⁵ Исто, 260, № 2754 од 2. VII 1423.

⁷⁶ Исто, 276—8, № 2771 од 9. VII 1423.

⁷⁷ Исто, 314, № 2799 од 6. VIII 1423.

⁷⁸ Исто, 315—7, № 2800; Листине VIII, 246—8 од 6 VIII 1423; Н. Борнић, и. л., 106—7. — У вези са Јурјевићевим посланством види и: ААВ XI, 326, № 2806 од 13. VIII 1423. Са Јурјевићем је пошао и млетачки нотар Бовини Бовини, уз награду од 20 дуката. (Исто, 331, № 2810 од 1. IX 1423.)

којом је признао своје „изгубљење града Котора“, дозвољавајући трговину с њим, а да за то прима 600 дуката годишње од промета сољу у Котору; могао је слободно располагати „ућом у Котору, али је зато обећао да ће коначно пустити четири которски племића — таоца.⁷⁹ Ту четворицу несрећника Иван Јурјевић довео је у Венецију (око 20. јануара 1424), одакле су имали бити пребачени у завичајни град.⁸⁰ У погледу наплате дуга Малипјеру, Сињорија је обавестила Саудаља да је овај за свог пуномоћника поставио једног свог суграђанина.⁸¹

Одмах, затим, стигли су и Саудаљеви поклицари (међу којима се налазио и кнез Прибислав Похвалић).⁸² Њихов репертоар захтева од десет тачака указивао је да Саудаљ сматра да се у његовим односима са Млетачком Републиком још много шта мора решити. Сињорија је, најпре, дала тумачење да се уговорених 600 дуката годишње провизије и кућа у Котору не односе на све представнике куће Косача, тј. и на Саудаљеву браћу Вукца и Вука, на његовог синовца Стјепана и сина овога Вукца, него само на Саудаља, но да се слаже да се кућа у Котору и она у Задру, која није била обухваћена споразумом па и 600 дуката могу *распоредити* (*se extendat*) на остале рођаке и наследнике (дакле: не и наследити). Сугестија поклицара о замени куће у Задру за какву кућу у Венецији испуштена је из Сињоријиног одговора. На питање о потврди свих повластица Саудаљевих, одговорено је да Сињорија о томе нема никакву евиденцију. Сињорија је обећала да ће према Саудаљевим робашима и наследницима и њиховим поседима гајити дух пријатељства. Она је преузела чак обавезу да помогне одржање Саудаљеве државе (статус) и поседа његове родбине, ако би каква сила продрла у њихове области. Ипак, она је одбила да све повластице, које су још у споразуму са Јурјевићем уговорене, фиксира у једној српски писаној повељи снабдевеној златним висећим печатом, изговарајући се да нема словенског писара. С обзиром на то да је због насталих непријатељстава (*propter guerras proxime lapsas!*) Саудаљ изгубио раније добијено право млетачког племства, Сињорија је прихватила последњи изложен захтев да Саудаљ и поменути његови робаци буду примљени за млетачке племиће.⁸³

Достојанство чланства млетачког Великог већа, тј. племства, Саудаљу је поново додељено већ првог фебруара а његовој

⁷⁹ Miklosich, Monumenta serbica, 325—9; Листине VIII, 255—63; Н. Борих, и. д., 107; В. Боровић, Хисторија, 428—9. — Те 1423. године Саудаљеви људи су забележени као насељеници око Котора (N. Iorga, Notes et extraits II, 211; Историја Црне Горе II—2, 350).

⁸⁰ ААВ XII (1971), 9, № 2844 од 20. I 1424.

⁸¹ Исто, II, № 2847 од 31. I 1424.

⁸² Исто, 10—11, № 2846 од 31. I 1424. — За њихов боравак и годишње Сињорија је одредила 50 дуката. (Исто.)

⁸³ ААВ XI, 12, № 2484; Листине VI I, 357—63 од 31. I 1424.

браћни, нећаку Стјепану и сину овога, тринаестог фебруара.⁵⁴ Шеснаестог фебруара издата је дугачка повеља на латинском језику о Сандаљеним повластимама, према закљученом споразуму са Иваном Јурјевићем, ослањајући се на српски писану повељу од 1. новембра 1423. године.⁵⁵

Почетком лета 1424. године Пољчани, који су признавали Сандаљеву власт, нападали су млетачко подручје града Сплита. Млечани су на њих послали коњицу да их сузбије и писали су Сандаљу о штетама које су изазвали својим нападима.⁵⁶

У пролеће 1424. године Сандаљ је проценио да му политичке прилике не пружају гаранцију чак ни за личну безбедност, те је јуна исте године преко својих поклицара у Венецији молио да му се за станиште које је имао у Задру даде у замену какав стан у Венецији, или ако то не би било могуће, да му се какво кућиште додели у Котору поред дома који је већ имао, односно да му се за два которска станишта даде једно веће у Котору. Сињорија је сматрала да не би могла ићи начина да му за незнатну и не много вредну кућу у Задру и за кућу у Котору обезбеди бољи дом у Котору. Зато је одлучила да му предложи да задржи кућу у Котору, а да му уместо станишта у Задру стави на употребу пристојну кућу у Венецији (која би била купљена за цену до 2.000 дуката). Сандаљ је тражио да се учини уредним и плаћање његове провизије од стране Котора. Град се, међутим, позивао на то да није стизало довољно каравана, како је предвиђено у споразуму између Сандаља и Ивана Јурјевића. Которски кнез, који је одбио да изврши исплате, прекршио је своју дужност, по признању и Сињорије. Она се оградилa и од његовог примања бунтовника са Сандаљевог подручја а није одобрила ни његово позивање Сандаљевих мајстора зидара. Најзад, Сандаљ је поново поставио захтев да му Венеција преда Котор, с обзиром да јој је он добар пријатељ, брат па и њен грађанин. Сињорија је потврдила наводе о пријатељству, али се позвала на старе разлоге преузимањем Котора и на обавезе које је тиме преузела.⁵⁷

Иако је Сандаљ током 1425. године живео у пријатељству са Млечанима,⁵⁸ они су га искључили као могућег арбитра у поравнању између њиховог капетана арбанашких крајева Франческа Квиринаја и Бурба Бранковића и то зато што је био очух Балше III.⁵⁹

У првој декади августа те године Сандаљеви посланици боравили су у Венецији. Сињорија се преко њих захвалила њихо-

⁵⁴ ААВ XI, 16—7, № 2849 и 26—8, № 2866 од 1. и 13. II 1424.

⁵⁵ ААВ XII, 28—35; Листине VIII, 257—63 од 16. II 1424.

⁵⁶ Листине VIII, 275.

⁵⁷ ААВ XIII (1972), 22—27, № 3114 од 24. VI 1427.

⁵⁸ В. Боровић, Хисторија, 433.

⁵⁹ И. Божић, Немирно Поморје, 114.

којом је признао своје „изгубљење града Котора“, дозвољавајући трговину с њим, а да за то прима 600 дуката годишње од промета сољу у Котору; могао је слободно располагати „ућом у Котору, али је зато обећао да ће коначно пустити четири которска племића — таоца.⁷⁹ Ту четворицу несрећника Иван Јурјевић довео је у Венецију (око 20. јануара 1424), одакле су имали бити пребачени у завичајни град.⁸⁰ У погледу наплате дуга Малипјеру, Сињорија је обавестила Сандаља да је овај за свог пуномоћника поставио једног свог суграђанина.⁸¹

Одмах, затим, стигли су и Сандаљеви поклицари (међу којима се налазио и кнез Прибислав Похвалић).⁸² Њихов репертоар захтева од десет тачака указивао је да Сандаљ сматра да се у његовим односима са Млетачком Републиком још много шта мора решити. Сињорија је, најпре, дала тумачење да се уговорених 600 дуката годишње провизије и кућа у Котору не односе на све представнике куће Косача, тј. и на Сандаљеву браћу Вукна и Вука, на његовог синовца Стјепана и сина овога Вукца, него само на Сандаља, но да се слаже да се кућа у Котору и она у Задру, која није била обухваћена споразумом па и 600 дуката могу *распоредити* (*se extendat*) на остале робаке и наследнике (дакле: не и наследити). Сутестија поклицара о замени куће у Задру за какву кућу у Венецији испуштена је из Сињоријиног одговора. На питање о потврди свих повластица Сандаљевих, одговорено је да Сињорија о томе нема никакву свиденцију. Сињорија је обећала да ће према Сандаљевим робацима и наследницима и њиховим поседима тајити дух пријатељства. Она је преузела чак обавезу да помогне одржање Сандаљеве државе (status) и посела његове родбине, ако би каква сила продрла у њихове области. Ипак, она је одбила да све повластице, које су још у споразуму са Јурјевићем уговорене, фиксира у једној српски писаној повељи снабдевеној златним висећим печатом, изговарајући се да нема словенског писара. С обзиром на то да је због насталих непријатељстава (*propter guerras proximè lapsas!*) Сандаљ изгубио раније добијено право млетачког племства, Сињорија је прихватила последњи изложени захтев да Сандаљ и поменути његови робаци буду примљени за млетачке племиће.⁸³

Достојанство чланства млетачког Великог већа, тј. племства, Сандаљу је поново додељено већ првог фебруара а његовој

⁷⁹ Miklosich, Monumenta serbica, 325—9; Листине VIII, 255—63; Н. Борнић, п. д., 107; В. Боровић, Хисторија, 428—9. — Те 1423. године Сандаљеви људи су забележени као наследници око Котора (N. Iorga, Notes et extraits II, 211; Историја Црне Горе II—2, 350).

⁸⁰ ААВ XII (1971), 9, № 2844 од 20. I 1424.

⁸¹ Исто, II, № 2847 од 31 I 1424.

⁸² Исто, 10—11, № 2846 од 31. I 1424. — За њихов боравак и годишње Сињорија је одредила 50 дуката. (Исто.)

⁸³ ААВ XI, 12, № 2484; Листине VI¹, 257—63 од 31. I 1424.

браћни, нећаку Стјепану и сину овога, тринаестог фебруара.⁸⁴ Шеснаестог фебруара издата је дугачка повеља на латинском језику о Сандаљевим повластицама, према закљученом споразуму са Иваном Јурјевићем, ослањајући се на српски писану повељу од 1. новембра 1423. године.⁸⁵

Почетком лета 1424. године Пољичани, који су признавали Сандаљеву власт, нападали су млетачко подручје града Сплита. Млетчани су на њих послали коњицу да их сузбије и писали су Сандаљу о штетама које су изазвали својим нападима.⁸⁶

У пролеће 1424. године Сандаљ је проценио да му политичке прилике не пружају гаранцију чак ни за личну безбедност, те је јуна исте године преко својих поклицара у Венецији молио да му се за станиште које је имао у Задру даде у замену каква стан у Венецији, или ако то не би било могуће, да му се какво кућиште додели у Котору поред дома који је већ имао, односно да му се за два которска станишта даде једно веће у Котору. Сињорија је сматрала да не би могла наћи начина да му за незнатну и не много вредну кућу у Задру и за кућу у Котору обезбеди бољи дом у Котору. Зато је одлучила да му предложи да задржи кућу у Котору, а да му уместо станишта у Задру стави на употребу пристојну кућу у Венецији (која би била купљена за цену до 2.000 дуката). Сандаљ је тражио да се учини уредним и плаћање његове провизије од стране Котора. Град се, међутим, позивао на то да није стизало довољно каравана, како је предвиђено у споразуму између Сандаља и Ивана Јурјевића. Которски кнез, који је одбио да изврши исплате, прекршио је своју дужност, по признању и Сињорије. Она се оградиле и од његовог примача бунтовника са Сандаљевог подручја а није одобрила ни његово позивање Сандаљевих мајстора зидара. Најзад, Сандаљ је поново поставио захтев да му Венеција преда Котор, с обзиром да јој је он добар пријатељ, брат на и њен грађанин. Сињорија је потврдила наволе о пријатељству, али се позвала на старе разлоге преузимањем Котора и на обавезе које је тиме преузела.⁸⁷

Иако је Сандаљ током 1425. године живео у пријатељству са Млетчанима,⁸⁸ они су га искључили као могућег арбитра у поравнању између њиховог капетана арбанашких крајева Франческа Квиринија и Бурба Брањковића и то зато што је био очух Балше III.⁸⁹

У првој декади августа те године Сандаљеви посланици боравили су у Венецији. Сињорија се преко њих захвалила њихо-

⁸⁴ ААВ XI, 16—7, № 2849 и 26—8, № 2866 од 1. и 13. II 1424.

⁸⁵ ААВ XII, 28—35; Листине VIII, 257—63 од 16. II 1424.

⁸⁶ Листине VIII, 275.

⁸⁷ ААВ XIII (1972), 22—27, № 3114 од 24. VI 1427.

⁸⁸ В. Боровић, Хисторија, 433.

⁸⁹ И. Божић, Немирно Поморје, 114.

вом господару што ју је обавестио да је између угарског и босанског краља дошло до формалног мира, молећи великог босанског војводу да је и падаље обавештава о свему што би се могло окренути на њену штету.⁹⁰ Са своје стране, замолио је Републику да поради са Турчином Мустафом да му се изда једна привилегија којом би се одредиле области његове земље, тј. рекло што држи. Република се изјавила спремном да му то учини, али му је скретала пажњу да би за то могао да сазна султан Мурат. У то време Сандаљ се удаљавао и у односима са миланским дукотом, те је Венецији саветовао да опозове своје пријатељство с Миланцем. Сандаљ је молио да му се которска провизија од 600 дуката плаћа једном исплатом а не повремено. Сињорија није имала ништа против тог захтева, али није знала које би термине могао прихватити которски кнез да се исплата обави у једној или две рате. Она је прихватила и Сандаљево упозорење да кнезови по далматинским градовима не примају на своје управно подручје одметнике из Сандаљеве државе.⁹¹

Исплата которске провизије и даље није стизала на време, што је изгледа мање зависало од већег или мањег броја пристиглих каравана колико од процене појединих которских кнезова. Један који је затезао са обавезом био је Петар Дугодо. На жалбу Сандаљевих поклансара крајем марта 1429. године, Сињорија је рекламирала заостало плаћање, подсећајући своје представнике власти у Котору да каравани прелазе преко Сандаљеве области.⁹²

Ни одлука о обезбеђењу куће Сандаљу у Венецији није спровођена. Тек априла 1429. године указала се за то прилика. Нобил Никола Морозини намеравао је да прода своју кућу у градској четврти св. Јустине по тражио је за њу 3.000 дуката. Сандаљски поклансари су прихватили ту понуду и то тако што би Сињорија, по ранијем решењу, дала 2.000 дуката, а хтеда би се намирила из Сандаљеве которске провизије. Привилегија о даривању те куће великом војводи и уопште роду Косача (уз помињање брата му Вукца, синовца Стјепана и Вукца сина онога) издата је средином јуна и гласила на кућу Николе Морозинија (за коју је речено да се налази у четврти св. Тројства); Сандаљ и његови наследници су кућу добијали у пуно власништво, па су је могли продати и мењати.⁹³

Априла 1430. године Сандаљ је Сињорији писао о захтеву који су му учинили како турски султан тако и угарски краљ и о свом одговору.⁹⁴ У тој преписци било је корисних новости и за Венецију, те му се на томе Сињорија захвалила. Његов одговор

⁹⁰ Листине IX, 4—5; С. Бирковић, *Историја*, 258—9.

⁹¹ ААВ XII, 180—2; Листине IX, 4—6 од 9. VIII 1425.

⁹² ААВ XIII, 123—4, № 32k3 од 29. III 1429; Листине VIII, 137.

⁹³ ААВ XIII, 141—2, № 3217; 153—4, № 3231.

⁹⁴ Листине VIII, 134; ААВ XIV (1972), 61, № 3350 (пре априла 1429).

је похвалила, те је закључила да је непотребно да му даје тражени савет.⁹⁵

У то доба помиње се Сацлаљев паршик у Котору. Године 1430. помен се односи на неког Љубишу, који је заложно један тепих и пар сребрних ножева код Јакоба Нигро, которског трговца из Венеције који је тада већ био умро.⁹⁶ Нешто касније, октобра 1434, бивши Сацлаљев паршик у Котору, обавезао се пред судом на неку исплату.⁹⁷ Није забележено шта је све била редовна дужност тих паршика.

Односи Венеције и војводе Сацлаља током 1433. и 1434. године као да нису били у знаку правог пријатељства. Годишњи доходак од по 600 дуката тада му није био исплаћен.⁹⁸ Сацлаљ је поново показао интересовање за свој некадашњи посед у Булви и међу Паштровићима, но Паштровићи су остали верни Републици.⁹⁹ У таквим односима залесила га је и смрт, 15. марта 1435. године.

Сацлаљевом смрћу и променом на власти у држави Косача покушала је да се користи и Венеција. Которски кнез је одмах предузео кораке да град Нови добије од градског кастелана. Као савезници Сацлаљева наследника Стјепана Вукчића показали су се у овој ствари Дубровчани, који су некад и сами желели да добију Нови, али у насталој ситуацији заложили су се свим снагама да се сачува постојеће стање. Кастелан је Дубровчане обавестио о свом положају и они су му поручили да остане веран свом господару. Стјепанове присталице у граду ослобиле су се на Дубровчане а и будући Херцег Стјепан одржавао је везе са кастеланом и осталима у Новом преко Дубровника. Которски кнез је радио на своју руку, пре него што је примио упутства своје владе. Лореншо Витурри, которски кнез, јављао је Венецији да поменути кастелан жели да му преда Нови. Да не би Дубровчани посели значајни град на уласку у Которски залив, которском кнезу је наложено да кастелану за предају града понуди хиљаду дуката и да га позове у Венецију. Ипак, предвиђало се да се град врати Сацлаљевом наследнику уз извесну награду или ако то развој ситуације буде налагао и без компензација.¹⁰⁰ Тек маја 1436. године Стјепан Вукчић почео је остваривати Сацлаљево право на 600 дуката од соли у Котору.¹⁰¹

⁹⁵ ААВ XIV, 63—4, № 3354 од 29. IV 1430.

⁹⁶ О поморству Боке Которске из Државног архива у Котору, Годишњак Поморског музеја у Котору I (1952), 62.

⁹⁷ Л. Стјепчевић — Р. Ковијанић, Хранићи, Косаче, 314.

⁹⁸ ААВ XV (1972), 164, № 3689 од 18. X 1435.

⁹⁹ И. Божић, Немирно Поморје, 119.

¹⁰⁰ С. Ђирковић, Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба, Београд 1964, 11—13; ААВ XV, 126—7; Листине IX, 77—8 од 11. IV 1435. — О одговору Стјепану Вукчићу: Листине VIII, 138.

¹⁰¹ ААВ XV, 174—5; Листине IX, 88 од 15. V 1436.

Саудаљева удовица Јелена, тек последњих година четврте деценије затражила је млетачку пропусницу да би прешла у Далмацију.¹⁰² И много касније Стјепан Вукчић ће се у Венецији ближе означавати Саудаљевим именом.¹⁰³

Тако је закључена владавина великог војводе Саудаља, који је од круних босанских магната једини одржавао сталну пријатељску политику према Крилатом лаву, мада су и ти односи из посзда у Новом у току пуне четири деценије показивала повремене падове па и озбиљна заоштравања. Један од разлога те „венецијанске“ политике треба тражити и у томе што је Саудаљ сасвим јасно схватао шта значи присуство Турака у срцу Балканског полуострва, показујући и према њима увек много пажње и уважавања. У то доба изузетне политичке динамике, било је нужно добро стајати у оним стожерима око којих се све вртело и који су имали снагу да утичу.

¹⁰² Листине VIII, 135.

¹⁰³ Листине X (1891), 119, 156, 229, 350—1.

Summary

VENICE AND SANDALJ HRANIĆ IN HIS EXPANSION ALONG THE COAST WITH HERCEG-NOVI AS A STARTING POINT

Dr Bogumil HRABAK

Sandalj Hranić of the Kosača family became the owner of Herceg-*Novi* in the beginning of 1395. The same as the other Bosnian eminent and wealthy men, he tried to subdue as large an area of the coast as possible, noticing the importance of the coast, and its world-wide connections, for the economic growth of the feudal domain and, with it, for the political independence from the central authorities. As the master of *Novi* he both tried to get rid of the Dubrovnik economic mediation (opening salt-works in *Novi*, founding his own fleet) and to start further conquest in *Boka* and along the coast of *Zeta*. Through a quarter of a century or so he worked on making *Kotor* financially dependent (he had an income from salt already in 1397) then in economy (by the caravans coming from the mainland of *Balkan*) and to separate it politically in order to subdue it fully. For a certain time he also governed *Budva* (1396—98). From *Novi* he was able to limit the ambitions of the rulers of *Zeta* to get *Kotor*.

The efficient *Kosača* could not get any support in his intentions from *Dubrovnik*, as they were strongly opposed to Bosnian expansion on the coast and showed themselves an inclination to overtake the isolated city of *Kotor*. Anyway, *Dubrovnik* was not able to act as a proper partner in active politics in *Boka* as it had no men-of-war to help a possible invasion of *Kotor* from the sea. The Republic of Venice was a proper ally, as well as a most favourable patron, as for a long time it had no interest in overtaking *Kotor*. Therefore Sandalj's friendly relation with the Adriatic superpower was used to gain more power in the region to the south of *Novi*, while he was less interested in his estates in *Dalmatia*; he even sold *Ostrovica* to Venice.

His envoys frequently went to Venice with various demands, leaving Sandalj's money there, looking for a house for him there etc. Only in 1420, when the Venetians after all did take *Kotor*, Sandalj's relations with Venice turned into a long dispute over the matter, taking the character of open animosity in 1423.

Sandalj Hranić, who became the citizen of Venice (1397) and was knighted there, was the only Bosnian nobleman to maintain constant friendly relations with Venice for 40 years, with the exception of argument about *Kotor*, of course. One of the reasons for such «Venetian» policy is to be found in the fact that Sandalj quite clearly understood the significance of Turkish presence in the heart of *Balkan* so that he sought good relations with them and threatened the Republic and his neighbours on account of these.